

УДК 159.923+371.134+37.047

Казанжи Марія Йосипівна

доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри загальної та диференціальної психології, Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського
e-mail: kazanzhy.mariya@gmail.com
ORCID 0000–0001–8316–1288

ФАСИЛИТАЦІЯ В ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ

В статті наведено результати узагальнення існуючої інформації щодо використання фасилітації в підготовці фахівців соціономічного профілю. Зроблено обмежений історичний екскурс дослідження феномену фасиліативності та наведено розуміння його сутності в освітньому процесі. Встановлено основні напрямки використання фасилітації в навчально-виховному процесі. Серед них найбільш актуальними, з точки зору психології, є робота з розвитку фасиліативних якостей викладачів, студентів та створення відповідних умов в процесі навчання. Акцентовано важливість застосування комплексного підходу при впровадженні фасилітації в підготовку фахівців соціономічної сфери.

Ключові слова: фасилітація, інгібіція, фасиліативний потенціал, напрямки застосування, підготовка фахівців.

Постановка проблеми. Проблематика підготовки фахівців завжди вирізняється актуальністю, позаяк наявність висококваліфікованих спеціалістів у всі часи є важливим фактором успішності розвитку суспільства. Стрімкі соціально-економічні та політичні зміни у сучасному українському соціумі висувають підвищені вимоги до процесу професійної підготовки. Зокрема мова йде про посилення практичної спрямованості навчання, набуття глибоких знань з фаху тощо. Немаловажною є і так звана особистісна складова освіти, себто розвиток особистості студента — готовність до самовдосконалення, адаптивні здібності, гнучкість, вміння здобувати знання, комунікативні вміння, самостійність, мобільність, морально-етичні характеристики тощо.

Особливі вимоги висуваються до представників соціономічних професій, оскільки, крім загальноприйнятих кваліфікацій, представники фахової сфери «людина — людина» повинні вміти розвиваюче впливати на інших та реалізовувати власний потенціал, постійно знаходячись в процесі самовдосконалення та зростання. Саме тому дослідження основних тенденцій використання фасилітації в контексті підготовки фахівців соціономічної сфери є нагальним та актуальним дослідницьким завданням.

Відповідно, *метою статті* є узагальнення існуючих відомостей щодо сучасного стану та напрямків подальшого використання фасилітації в підготовці фахівців соціономічного профілю та окреслення їх особливостей через призму концепції фасиліативного потенціалу особистості.

Результати дослідження. Тематика фасилітації нині є досить актуальною — ведуться активні наукові розвідки саме в психології (І. М. Авдеева, О. С. Андреев, Т. Бентлі, М. Беррі, А. Брокбенк, О. Г. Врубльовська, С. Даунінг, П. В. Лушин, Дж. Хірон, Е. Штойер та ін.) та педагогіці (О. О. Гнатишина, Р. С. Дімухаметов, О. В. Козіна, О. О. Майер, Г. В. Межина, С. Я. Ромашина, Л. І. Тімоніна, О. М. Шахматова, Б. П. Яковлев та ін.), хоча знаходимо відомості відносно даного феномену і в межах інших наук. Загалом передбачуваним є інтерес до проблематики фасилітації в дослідницьких сферах, що займаються вивченням певних аспектів взаємодії між людьми.

Торкнемось спочатку деяких історичних відомостей з дослідження фасилітації. Перші експериментальні дослідження, які виявили феномен фасилітативності при вивченні впливу присутності людей та групової взаємодії на протікання психічних процесів індивіда та його поведінку, здійснили Н. Триплет, 1898; В. Меде, 1920; Ф. Олпорт, 1924; В. М. Бехтерев, 1925. Дослідження Р. Зайонса (1965) показали, що присутність групи підсилює найбільш ймовірну для індивіда реакцію [14]. За даними інших джерел вперше фасилітацію було відкрито в кінці XIX ст. французьким фізіологом Фере, а вже потім більш детально описано іншими дослідниками цієї проблематики — це і вплив присутності спостерігачів на успішність велогонщика на треку; поведінкові особливості тварин в присутності собі подібних (мурашки, курчата та ін.); відмінність прояву фасилітації та інгібіції в випадку інтелектуально простої чи складної діяльності тощо. Водночас наявні дослідження, що спростовують вже усталені в науці відомості. Так, В. Штробе відзначає, що в результаті експериментів Н. Триплета встановлені закономірності відносно фасилітації не такі вже однозначні. Зокрема аналіз результатів експерименту з виконанням простих завдань поодинці та в конкуренції з іншими, в якому взяли участь 40 дівчат та хлопців віком 9–15 років, показав невеликий вплив соціального сприяння, а виключення з експериментальної групи «ліворуких» учасників взагалі показало відсутність відмінностей в результаті досліджуваних як поодинці, так і в присутності інших [20].

На даний час у психології та педагогіці змістовне наповнення терміну «фасилітативність» та його похідних має певну специфіку в залежності від поглядів розробників та сфери діяльності, в якій задіяна фасилітація. Водночас основна суть даного феномену завжди залишається незмінною — це сприяння, допомога в розвитку людини (О. Г. Врубльовська, С. Даунінг, О. В. Козіна, О. О. Майер, О. В. Пушкіна, О. О. Кондрашихіна, П. В. Лушин та ін.).

Видається правомірним підкреслити необхідність розгляду в проявах фасилітативності ціннісно-смыслового стрижня, мотиваційного аспекту, тому що здібності до фасилітації тісно пов'язані з цінністю її здійснення, наявністю у впливі розвиваючого сенсу (інакше ця здібність впливати на іншу людину може використовуватися з інгібітною метою). Саме ця думка простежується у загальній психології, коли акцентується зв'язок здібностей зі спрямованістю особистості. Варто відзначити, що прояв фасилітатив-

ності переважно не здійснюється в широкому спектрі ситуацій протягом досить довгого часу, тобто здебільшого фасиліативність не доцільно розглядати як усталену рису особистості. Очевидно, людина, що володіє такою стійкою властивістю, повинна бути настільки нав'язливо допомагаючою, що її поведінка розглядалась би оточуючими як порушення їх особистого простору. Без запиту на фасиліативні дії, в ситуаціях, що не потребують фасиліативного втручання, така людина діяла б у відповідності зі своєю властивістю — усталеною схильністю допомагати іншим людям у їх розвитку. Вона б «розвивала» постійно, кожного дня, всіх навколо — членів своєї сім'ї, колег по роботі, продавців у магазині, механіків на автостанції, контролерів у трамваї тощо. Легко уявити, до якого ступеню важко було б контактувати з цією людиною оточуючим її людям. Фактично подібного типу люди дійсно існують, але, на наш погляд, особистість переважно не є носієм фасиліативності-інгібітності як стійкої властивості особистості (чи риси) з точки зору загальної психології, а лише здатна за певних обставин до фасиліативних чи інгібітних дій. Так, наприклад, батьки, спілкуючись зі своїми дітьми, не завжди керуються мотивами фасилітації і це абсолютно природно. Подружжя, допомагаючи одне одному в розвитку, не обмежують стосунки виключно сферою фасилітації. Вчителі турбуються про засвоєння навчальної програми учнями, а не тільки про їх особистісний розвиток тощо. Адже фасиліативність не є якістю, життєво необхідною індивіду в кожний момент його існування.

Наразі терміном «фасиліативність» позначаємо психологічну якість людини, яка є проявом її фасиліативного потенціалу. Ця якість відрізняється від риси, властивості особистості меншою стійкістю, так як актуалізується в період усвідомленої, цілеспрямованої фасиліативної діяльності. Ця якість може «згортатись», ставати латентною — переходити в потенціал у ті періоди, коли немає запиту на допомогу в розвитку іншого. Те ж саме можна сказати про інгібітність. Фактично інгібітність-фасиліативність — прояви протилежних граней одного й того ж явища. І те, й інше може знаходитись в потенціальному стані, інгібітність — це також тимчасово актуалізована потенція. Саме в межах психологічної науки через призму основних положень концепції фасиліативного потенціалу особистості [6] будемо надалі розкривати пріоритети використання фасилітації в підготовці фахівців соціономічної сфери.

Ґрунтуючись на узагальненні існуючих відомостей, виділимо основні напрямки дослідження та використання фасилітації в практиці підготовки фахівців соціономічної сфери.

Важливим напрямком впровадження є сама фасиліативна взаємодія. В цьому контексті розглядаються: умови її здійснення в навчальному процесі; певні засади; ефекти, які супроводжують фасиліативну взаємодію та виникають в її результаті тощо (О. О. Левченко, О. В. Пушкіна, С. О. Борисюк, В. М. Квас, А. І. Каряка та ін.). Так, О. О. Левченко вважає, що фасилітація — це вид педагогічної взаємодії, під час якої головною метою діяльності педагога є допомога та створення сприятливих умов для саморозвитку та самореалізації іншого суб'єкта [8]. С. О. Борисюк додає, що

педагогічна фасилітація як форма взаємодії базується на засадах гуманізму, толерантності, полісуб'єктності, довіри і забезпечує гуманізацію всього навчально-виховного процесу [2]. Підкреслює цілеспрямованість взаємодії педагога та учня в педагогічній фасилітації О. В. Пушкіна — ця взаємодія сприяє життєвому, професійному самовизначенню та саморозвитку учня, гуманізації ціннісно-сислової сфери та суб'єктних позицій [12], причому мета цієї взаємодії може змінюватись, оскільки не вичерпується запрограмованим результатом [1]. Б. Г. Манурбаєва виділяє умови, що необхідні саме в підготовці бакалаврів педагогіки до фасилітаційної взаємодії з учнями: організаційні, освітньо-технологічні та індивідуально-професійні [9]. Наведені відомості відображають лиш невеликий сегмент знань, накопичених наукою з даного питання.

Фасилітація часто розглядається як техніка (чи технологія) найчастіше поряд з модерацією, медіацією, тренерством, коучінгом, т'юторством, консультуванням. Розглянемо їх особливості та основні ролі, що може приймати викладач.

Основним інструментом модерації є візуалізація процесу прийняття рішення (фасилітація цього не передбачає). Цілі модерації та фасилітації подібні — пошук рішення, але при фасилітації тренер знає відповідь на питання, до якого прийде група, а модератор — нейтральна людина. І в модерації, і в фасилітації відбувається залучення всіх учасників в процес обговорення. Правильна модерація — це і є груповий чи командний коучінг. Медіація найчастіше використовується для примирення сторін, мета відмінна від фасилітації чи модерації. Медіатор не нав'язує рішення, його завдання — щоб сторони прийшли до оптимальної для всіх сторін згоди. Тобто, медіація — це переговори, побудовані посередником-медіатором таким чином, що сторони самостійно приходять до взаємовигідної згоди [15].

Спираючись на праці інших дослідників, Л. А. Вітвіцька пропонує розрізняти фасилітатора, модератора, т'ютора, консультанта та тренера в залежності від позиції, яку займає особистість у взаємодії з іншими людьми. Консультування зосереджено на розв'язанні конкретної проблеми, головна мета такої моделі навчання — навчити вчитися, може бути індивідуальним чи груповим. Модерування спрямоване на розкриття потенційних можливостей людини, модератор-викладач є посередником у встановленні відносин між студентами. Цей процес більш складний, ніж консультування, застосовуються спеціальні технології тощо. Т'ютор здійснює педагогічний супровід студентів. Його завдання схожі з задачами консультанта, однак він допомагає отримати максимальну віддачу від навчання, підтримує зворотній зв'язок, консультує та ін., тобто функції т'ютора ширші і глибші, ніж у консультанта. Викладач-тренер (коуч, інструктор, репетитор) допомагає студентам в оволодінні майстерністю професійної діяльності через систему засвоєння певних знань. Викладач-фасилітатор надає підтримку самопізнання студентів на основі встановлення ціннісно-значущих зв'язків суб'єктів взаємодії при збереженні їх особистісної унікальності та цілісності. Підтримка м'яка, не спрямована, не імперативна [3]. Більшість дослідників вказують на високу динамічність ролей, які займає фасиліта-

тор, безліч стратегій, тактик та технологій його діяльності. Зокрема, в залежності від керування учбовими діями позиції педагога змінюються і він може виступати консультантом-фасилітатором, управлінцем-фасилітатором та ін. [13]. Р. Шварц виділяє ролі: фасилітатор, фасилітативний консультант, фасилітативний коуч, фасилітативний тренер і фасилітативний лідер, розділяючи їх за тим, якою стороною у взаємодії вони є, нейтральністю, експертними якостями, особливостями прийняття рішення [19]. Підкреслює переваги фасилітатора на протигагу інструктору чи тренеру Trevor J. Bentley та ілюструє переваги методу фасилітації за результатами змін, які відбуваються в процесі тренінгу з застосуванням фасилітації [18]. Розрізняють також фасилітаторів та презентаторів за основними характеристиками — це увага, контроль, переконливість. Фасилітатор зосереджує увагу на учасниках, в той час коли презентатор — на собі та змісті. Фасилітатор поділяє контроль з учасниками, а презентатор контролює все сам. Фасилітатор заслуговує довіри за використання навичок презентації, міжособового спілкування, вміння задавати питання, керувати процесом, ділитися ідеями, за гнучкість, за те що веде групу до згоди, а презентатор — за навички демонстрації предмету, експертизи і презентації [17].

С. Я. Ромашина, в залежності від репертуару засобів, позицій та цілей, пропонує розрізняти педагога-фасилітатора (результатом є розширення меж самостійності групи), консультанта (максимально висока якість розв'язання проблеми з врахуванням часових обмежень), коуча (максимальне просування до мети, формулювання та вибір альтернатив), т'ютора (результатом є створення комфортного середовища, яке актуалізує творчість та самостійність учня), тренера (зняття бар'єрів та перепон, розвиток готовності прийняти та надати допомогу в потрібній ситуації), медіатора (вихід з конфліктної ситуації, який влаштовує обидві сторони) та модератора (інтенсифікація групових процесів, оптимізація результату) [10]. О. О. Гнатишина значно меншою мірою диференціює ролі, які виконує фасилітатор у внз і пропонує викладача-фасилітатора називати т'ютором. Фасилітаційні зусилля т'ютора (теоретика) доцільно підтримувати зусиллями практика (ментора) — помічника студента при вживанні практики в реальних умовах. Автор пропонує створювати спільноти — фасилітаційні співдружності [4], що дійсно доцільно задля осмислення набутого досвіду фасилітації, здійснених помилок та наявних здобутків.

І. М. Авдєєва розуміє під фасилітативною педагогічною технологією «комплекс алгоритмів та прийомів організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії між учасниками педагогічного процесу, що ґрунтується на використанні їх досвіду і спрямований на створення умов для розвитку суб'єктного досвіду, становлення здібності до творчості, самоактуалізації...». Фасилітативна педагогічна технологія є сукупністю принципів діяльності фасилітатора та способів їх реалізації в освітньому просторі [1]. Отже, цілком очевидне широке практичне застосування фасилітації з розглядом та детальним вивченням її як процесу.

Серед існуючих моделей підготовки саме представників соціономічних професій в процесі навчання заслуговує уваги модель підготовки бакалавр-

рів до фасилітаційної взаємодії з учнями, яка включає такі компоненти: цільовий (підготовка бакалаврів педагогіки до фасилітаційної взаємодії з учнями); змістовний (зміст навчальних дисциплін, що дозволяють сформувати вміння, навички та компетенції фасилітаційної взаємодії); прикладний (оволодіння операційними діями, технологією фасилітаційної взаємодії, накопичення досвіду їх реалізації); технологічний (володіння прикладними технологіями); процес становлення (знання і вміння застосовувати норми законодавчих документів, вміння підтримати учнів, виявляти зони конфліктів з різними категоріями учнів); моніторинговий (оцінка динаміки розвитку фасилітаційної взаємодії, врахування її результатів в роботі зі студентами); результативний (рівень підготовленості бакалаврів до фасилітаційної взаємодії з учнями). Технологія ж реалізації даної моделі є поетапною освітньою діяльністю, яка включає інформаційно-аналітичний, мотиваційний, планово-прогностичний, діяльнісний, моніторинговий та результативний компоненти [9].

Важливим напрямком дослідження фасилітації в навчальному процесі є вивчення фасилітаційних якостей викладача, вчителя, педагога. Зокрема, О. О. Гнатишина підкреслює вагомість фасилітатора в педагогічній взаємодії. Так, автором розуміється педагогічна фасилітація як специфічно організований процес цілеспрямованого впливу на учнів значимого для них педагога — зразка поведінки та діяльності, носія важливих ціннісних смислів буття, здатного «заражати» цим вихованців і тим самим підвищувати продуктивність їх навчання та розвитку [4]. І. В. Жижина визначає педагогічну фасилітацію як складне інтегративне утворення, розвиток якого обумовлений індивідуально-типологічними та соціальними факторами життєдіяльності вчителів [5]. Т. О. Філь більшою мірою зосереджується на дослідженні готовності до фасилітації — динамічного утворення, яке інтегрує в собі різні сторони особистості, сукупність яких визначає можливість здійснення ефективного процесу фасилітації [16]. Фасилітаційна дія розуміється також як інтегральна якість особистості вчителя, що зумовлена сформованістю у нього емпатії, орієнтації на співпрацю, конгруентності [11].

Звичайно, не можна обійти увагою і фасилітаційні якості студентів. Адже фасилітація — це процес обопільний. Люди, які підтримують інших, самі отримують підтримку (Ж. Роджерс). Аналіз проведених досліджень показав, що фасилітація є: зоною потенційного становлення кожного за умови взаємного розвитку (О. О. Майер, Г. В. Межина, С. Я. Ромашина), двостороннім процесом взаємовпливу суб'єктів взаємодії (О. М. Шахматова), характеризується спрямованістю на групу/члена і на власний розвиток (R. and F. Bee), в тому числі і на себе, на інших або ж на процес діяльності (О. О. Маслова) тощо. Постулат щодо двосторонньої спрямованості фасилітаційності також простежується в проявах її загальної функції [7]. Відповідно, сприяння розвитку іншої людини — фасилітаційність (спрямована на іншого) проявляється і у розвитку самого фасилітатора, тобто спрямована на себе (ефект взаємної фасилітації). Тож надзвичайно важливим є розвиток фасилітаційних якостей всіх учасників навчального процесу.

Актуальною з прогностичної точки зору при вивченні явища фасилітації в межах концепції фасиліативного потенціалу особистості є практична робота з відповідними характеристиками особистості ще на етапі, коли вони не актуалізовані в поведінці людини. Варто зауважити, що особливості розвитку потенціальних можливостей в процесі навчання та виховання висвітлювались здавна. Однак у вітчизняній науці спеціально не концентрувались на аналізі можливостей актуалізації фасиліативного потенціалу людини. В зарубіжній психології багато практичних порад з цього приводу. Так, підхід Р. Шварца до освіти фасилітаторів спирається на роботи Argyris та Schön (1996). Він прийняв їхню концепцію «теорії в дії», розрізняючи підтримувану теорію і теорію у використанні. Підтримана теорія — це те, як фасилітатор говорить, що він буде робити в даній ситуації. На противагу цьому теорія у використанні — це те, що фасилітатор робить насправді, і це має потужний вплив на фасилітатора, оскільки теорія у використанні працює швидко, без зусиль, поза межами поінформованості. Складний випадок взаємодії фасилітатора з групою, важкість спільної роботи стимулює активізацію лише теорії у використанні, що керує поведінкою всіх учасників фасиліативної взаємодії і це часто призводить до неефективної фасилітації. У таких випадках фасилітатори не бачать невідповідностей між підтриманою теорією і теорією у використанні. В умовах низької сприйнятності теорія у використанні відкидає будь-яку нову модель поведінки і їй бракує відповідних змін в моделях мислення. Цим пояснюється той факт, що технічний підхід до освіти фасилітаторів, який навчає лише технікам удосконалення фасилітації, може не спрацьовувати в складних ситуаціях [19]. G. J. Thomas навіть створив типологію підходів до фасилітаційної освіти, яка була розроблена базуючись на рівнях свідомості, запропонованих Гідденсом. Несвідомому рівню, коли фасилітатор не може сформулювати обґрунтування або мотив своїх дій, властива технічна фасилітаторська освіта (навчання ґрунтується на навичках та шаблонних підходах). Для рівня практичної свідомості з розумінням причин або мотивів дій характерна інтенціональна фасилітаторська освіта (підходи, які цілеспрямовано ґрунтуються на теорії). Дискурсивна свідомість (явна обізнаність і здатність враховувати мотиви дій) властива для особистісно-центрованої фасилітаторської освіти (важливість відносин, особистісних якостей та/або присутності фасилітатора). Наявна також критична фасилітаторська освіта, що не співвідноситься з певним рівнем свідомості [21].

Спостерігається зростання інтересу наукової спільноти до фасиліативних якостей людини (особливо їх розвитку) і на теренах пострадянських держав. Створено тренінги з розвитку різних аспектів фасиліативності (О. О. Кондрашихіна, 2004; С. О. Борисюк, 2011); фасилітативної компетентності (О. О. Левченко, 2008); концепції розвитку здібності педагога до фасилітуючого спілкування (О. Г. Врубльовська, 2001); вивчено психологічні особливості розвитку фасилітації педагога (І. В. Жижина, 2000), розроблено методика фасилітації навчальної діяльності (Л. І. Тімоніна, 2002), пропонується формувати фасиліативність як інтегративну професійно-особистісну якість майбутніх вчителів засобами педагогічного тренінгу

(Л. Й. Волкова, 2013), розглядається фасилітуюча функція педагогічних технологій в діяльності викладача внз (І. Я. Пундик, 2009), розроблено методичний супровід фасилітативної підготовки педагогів (Л. М. Ющук, І. В. Тулюлюк, 2012) та ін.

Відзначимо велику кількість наукових фактів щодо умов, конкретних технік, фасилітаційних методик тощо. Згідно з концепцією фасилітативного потенціалу особистості оволодіння техніками фасилітації, відповідними знаннями та ін. сприяє збагаченню ресурсної (операціональної) складової фасилітативного потенціалу викладача (студента). В цьому випадку слід звертати увагу на необхідність одночасного розширення актуалізаційної складової фасилітативного потенціалу (для нівелювання можливостей використання даних вмій з інгібітною метою).

Варто відзначити, що, не дивлячись на значну кількість розроблених та апробованих на даний час методик, технік та технологій фасилітативного впливу, всі учасники навчально-виховного процесу в внз мають мінімальні відомості щодо них, а володіють ними взагалі одиниці. При підготовці фахівців соціономічного профілю наразі не переймаються питанням їх підготовки до фасилітаційної взаємодії (з учнями, клієнтами та ін.). Водночас наявні зараз позитивні зрушення в освіті в контексті підвищення відкритості освітнього процесу, зростання ролі особистості, підвищення запиту суспільства на фахівця, готового працювати на основі фасилітації, стимулюють впровадження фасилітаційних технологій в навчально-виховний процес задля оптимізації процесу підготовки спеціалістів високої кваліфікації.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, в результаті проведеної роботи можна стверджувати, що впровадження фасилітації в підготовку фахівців соціономічної сфери проводиться в таких основних напрямках: робота з розвитку фасилітативних якостей викладачів, студентів та створення відповідних умов для фасилітативної взаємодії в навчальному процесі.

Розгляд цих напрямків в межах концепції фасилітативного потенціалу особистості дав змогу визначити пріоритетні аспекти кожного з них: набуття вмій фасилітації студентами неможливе без наявності прикладу викладача-фасилітатора, а не просто ретранслятора певних знань; більш вагомим, ніж розвиток фасилітативних характеристик студентів шляхом отримання ними знань, вмій та навичок фасилітації, є формування у них відповідних цінностей, смислів та потреб (це положення справедливе і відносно викладачів); момент створення фасилітативних умов у навчальному процесі (саме цей напрямок найбільш вивчено у педагогіці через визначення засад, умов, чинників та ін.) передбачає не тільки його безпосередню організацію, а й зміни в навчальних програмах, збільшення кількості годин для практики задля набуття студентами власного досвіду фасилітативних дій у практичній психолого-педагогічній діяльності, участь у спеціальних програмах, тренінгах з розвитку фасилітативних вмій тощо; важливо пам'ятати постулат про двосторонню спрямованість фасилітації, тому слід розглядати освітнє середовище як фасилітативну макросистему, що розвива-

юче впливає на всіх учасників; освітній процес накладає певні рамки на застосування фасилітації, які не варто розглядати як обмеження, а радше як специфічну інноваційну форму навчання та виховання з пріоритетом в обранні людиною шляху реалізації власного потенціалу. Важливими є комплексний підхід і одночасна робота у всіх означених напрямках, чим найчастіше нехтують при застосуванні фасилітаційних підходів у навчанні. Варто пам'ятати, що засвоєння значної кількості технік фасилітації не є гарантією фасиліативності людини. Надзвичайно важливою є ціннісно-сміслова сфера людини, яка і актуалізує спрямування наявних знань, вмінь та навичок — на розвиток іншого (фасилітацію) або ж на протидію розвитку (інгібіцію).

Список використаних джерел і літератури

1. Авдеева И. Н. Психологическая характеристика фасилитативных педагогических технологий. Часть 1: Субъектная направленность / И. Н. Авдеева // Горизонты образования. — 2012. — № 2 (35). — С. 37–43.
2. Борисюк С. О. Розвиток здатності до фасилітативної взаємодії у майбутніх соціальних педагогів засобами соціально-педагогічного тренінгу / С. О. Борисюк // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. — 2011. — № 5. — С. 180–182.
3. Витвицкая Л. А. Позиции преподавателя в процессе взаимодействия со студентами / Л. А. Витвицкая // Вестник ОГУ. — 2009. — № 9 (103), сентябрь. — С. 24–25.
4. Гнатышина Е. А. Векторы внедрения педагогической фасилитации в организацию самостоятельной работы студентов вузов / Е. А. Гнатышина // Мир науки, культуры, образования. — 2010. — № 2 (21). — С. 60–63.
5. Жижина И. В. Психологические особенности развития фасилитации педагога: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Жижина Инна Владимировна. — Екатеринбург, 2000. — 153 с.
6. Казанжи М. Й. Структура фасиліативного потенціалу особистості: досвід побудови / М. Й. Казанжи // Science and Education a new Dimension: Pedagogy and Psychology. — 2013. — Vol. 5. — P. 178–183.
7. Казанжи М. Й. Поняття фасиліативності, її види та деякі грані прояву основної функції // Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова. Серія «Психологія». — 2012. — Т. 17, вип. 5. — С. 21–37.
8. Левченко О. О. Фасилітативна діяльність педагога в контексті суб'єкт-суб'єктного підходу в педагогічній діяльності / О. О. Левченко // Вісник Житомирського державного університету. Філософські науки. — 2008. — № 39. — С. 23–26.
9. Манурбаева Б. Г. Подготовка бакалавров педагогики в системе высшего профессионального образования к фасилитационному взаимодействию с учащимися: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 — Теория и методика профессионального образования / Баян Галиоскаровна Манурбаева. — Москва, 2015 — 157 с.
10. Новый учитель для новой школы: теория, опыт и перспективы модернизации педагогического образования в России: Материалы Форума педагогических вузов России (Москва, 21–22 ноября 2011 г.) / МОН РФ, МГПУ [сост. Б. Н. Бессонова, В. М. Кондратьев, М. Н. Русецкая, М. И. Яскевич]. — М.: МГПУ, 2012. — 505 с.
11. Носова Н. В. Особистісні детермінанти гуманізації взаємин у педагогічному процесі: автореф. дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Н. В. Носова. — К., 2007. — 22 с.
12. Пушкина О. В. Образовательная среда как основополагающее условие фасилитации профессионального самоопределения учащихся: автореф. дис. .... канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / О. В. Пушкина. — Томск, 2012. — 23 с.
13. Ромашина С. Я. Фасилітативна педагогіка в вищому освітанні / С. Я. Ромашина, А. А. Майер // Профессиональное образование в России и за рубежом. — 2012. — № 2(6). — С. 45–49.

14. Социальная психология: учебное пособие / [отв. ред. А. Л. Журавлев]. — М.: ПЕР СЭ, 2002. — 351 с.
15. Фасилитация, модерация, медиация [Электронный ресурс] / К. Венгрияк. — Режим доступа: http://www.training.com.ua/live/news/fasilitacija_mediacija
16. Филь Т. А. Структурно-содержательные характеристики готовности к фасилитации у будущих учителей начальных классов: автореф дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогическая психология» / Т. А. Филь. — Кемерово, 2013. — 24 с.
17. 10 Steps to Effective Facilitation / The American Society for Study and Development. — Baltimore: Victor Graphics Inc., 2008. — 187 p.
18. Bentley T. J. Facilitation / Trevor J. Bentley. — Space Between Publishing, 2000. — 145 p.
19. Schwarz R. The Skilled Facilitator: A Comprehensive Resource for Consultants, Facilitators, Managers, Trainers and Coaches / Roger Schwarz. — San Francisco: Jossey-Bass, 2002. — 407 p.
20. Stroebe W. The Truth About Triplett (1898), But Nobody Seems to Care/ Stroebe Wolfgang // Perspectives on Psychological Science. — 2012. — № 7. — P. 54–57.
21. Thomas G. J. A Typology of Approaches to Facilitator Education / G. J Thomas // Journal of Experiential Education. — 2004. — Volume 27, № 2. — P. 123–140.

References

1. Avdeyeva I. N. Psikhologicheskaya kharakteristika fasilitativnykh pedagogicheskikh tekhnologiy. Chast' 1: Subyekt'naya napravlennost' / I. N. Avdeyeva // Gorizonty obrazovaniya. — 2012. — № 2 (35). — S. 37–43.
2. Borysyuk S. O. Rozvytok zdatnostn do fasylytatyvnoyi vzayemodiyi u maybutnikh sotsial'nykh pedagognykh zasobamy sotsial'no-pedagogichnogo trennngu / S. O. Borysyuk // Naukovi zapysky NDU im. M. Gogolya. Psykhologo-pedagogichni nauky. — 2011. — № 5. — S. 180–182.
3. Vitvitskaya L. A. Pozitsii prepodavatelya v protsesse vzaimodeystviya so studentami / L. A. Vitvitskaya // Vestnik OGU. — 2009. — № 9 (103), sentyabr'. — S. 24–25.
4. Gnatyshina Ye. A. Vektory vnedreniya pedagogicheskoy fasilitatsii v organizatsiyu samostoyatel'noy raboty studentov vuzov / Ye. A. Gnatyshina // Mir nauki, kul'tury, obrazovaniya. — 2010. — № 2 (21). — S. 60–63.
5. Zhizhina I. V. Psikhologicheskiye osobennosti razvitiya fasilitatsii pedagoga: dis. ... kand. psikhol. nauk : 19.00.07 / Zhizhina Inna Vladimirovna. — Yekaterinburg, 2000. — 153 s.
6. Kazanzhi M. I. Struktura fasylytativnogo potentsialu osobistostn: dosvid pobudovi / M. I. Kazanzhi // Science and Education a new Dimension: Pedagogy and Psychology. — 2013. — Vol. 5. — P. 178–183.
7. Kazanzhy M. I. Ponyattya fasylytatyvnosti, yiyi vyudy ta deyakn grani proyavu osnovnoyi funktsiyi. / M. I. Kazanzhi // Vnshnyk ONU nmen I. I. Mechnikova. Seriya «Psykhologiya». — 2012. — T. 17, Vyp. 5. — S. 21–37.
8. Levchenko O. O. Fasilitatyvna diyal'nist' pedagoga v konteksti subyekt-subyektynogo pidkrodu v pedagogichniy diyal'nosti / O. O. Levchenko // Vnshnyk Zhytomyrs'kogo derzhavnogo universytetu. Filosofs'ki nauky. — 2008. — № 39. — S. 23–26.
9. Manurbayeva B. G. Podgotovka bakalavrov pedagogiki v sisteme vysshego professional'nogo obrazovaniya k fasilitatsionnomu vzaimodeystviyu s uchashchimysya: diss. kand. ped. nauk: 13.00.08 — Teoriya i metodika professional'nogo obrazovaniya / Bayan Galioskarovna Munarbayeva. — Moskva, 2015 — 157 s.
10. Novyi uchitel' dlya novoy shkoly: teoriya, opyt i perspektivy modernizatsii pedagogicheskogo obrazovaniya v Rossii: Materialy Forumy pedagogicheskikh vuzov Rossii (Moskva, 21–22 noyabrya 2011 g.) / MON RF, MGPU; [sost. B. N. Bessonova, V. M. Kondrat'yev, M. N. Rusetskaya, M. I. Yaskevich]. — M.: MGPU, 2012. — 505 s.
11. Nosova N. V. Osobystisni deternnanty gumanizatsiyi vzayemyn u pedagogichnomu protsesi: avtoref. dys. ... kand. psikhol. nauk: spets. 19.00.07 «Pedagogichna ta vikova psikhologiya» / N. V. Nosova. — K., 2007. — 22 s.
12. Pushkina O. V. Obrazovatel'naya sreda kak osnovopolagayushcheye usloviye fasilitatsii professional'nogo samoopredeleniya uchashchikhsya: avtoref. dis. ... kand. ped. nauk: spets.

- 13.00.01 «Obshchaya pedagogika, istoriya pedagogiki i obrazovaniya» / O. V. Pushkina. — Tomsk, 2012. — 23 s.
13. Romashina S. Ya. Fasilitativnaya pedagogika v vysshem obrazovanii / S. Ya. Romashina, A. A. Mayyer // Professional'noye obrazovaniye v Rossii i za rubezhom. — 2012. — № 2(6). — S. 45–49.
14. Sotsial'naya psikhologiya: uchebnoye posobiye / [otv. red. A. L. Zhuravlev]. — M.: PER SE, 2002. — 351 s.
15. Fasilitatsiya, moderatsiya, mediatsiya [Elektronnyy resurs] / K. Vengrinyak. — Rezhim dostupa : http://www.training.com.ua/live/news/fasilitacija_mediacija
16. Fil' T. A. Strukturno-soderzhatel'nyye kharakteristiki gotovnosti k fasilitatsii u budushchikh uchiteley nachal'nykh klassov: avtoref dis. ... kand. psikhol. nauk : spets. 19.00.07 «Pedagogicheskaya psikhologiya» / T. A. Fil'. — Kemerovo, 2013. — 24 s.
17. 10 Steps to Effective Facilitation / The American Society for Study and Development. — Baltimore: Victor Graphics Inc., 2008. — 187 p.
18. Bentley T. J. Facilitation / Trevor J. Bentley. — Space Between Publishing, 2000. — 145 p.
19. Schwarz R. The Skilled Facilitator: A Comprehensive Resource for Consultants, Facilitators, Managers, Trainers and Coaches / Roger Schwarz. — San Francisco: Jossey-Bass, 2002. — 407 p.
20. Stroebe W. The Truth About Triplett (1898), But Nobody Seems to Care/ Stroebe Wolfgang // Perspectives on Psychological Science. — 2012. — № 7. — P. 54–57.
21. Thomas G. J. A Typology of Approaches to Facilitator Education // G. J Thomas // Journal of Experiential Education. — 2004. — Volume 27, № 2. — P. 123–140.

Казанжи Мария Иосифовна

доктор психологических наук, доцент,
профессор кафедры общей и дифференциальной психологии
Южноукраинский национальный педагогический университет
имени К. Д. Ушинского

ФАСИЛИТАЦИЯ В ПОДГОТОВКЕ СПЕЦИАЛИСТОВ СОЦИОНОМИЧЕСКОГО ПРОФИЛЯ

Резюме

В статье приведены результаты обобщения существующей информации относительно использования фасилитации в подготовке специалистов социономического профиля. Прделан ограниченный исторический экскурс исследования феномена фасилитивности и приведено понимание его сущности в образовательном процессе. Установлены основные направления использования фасилитации в учебно-воспитательном процессе. Среди них наиболее актуальными, с точки зрения психологии, являются работа по развитию фасилитивных качеств преподавателей, студентов и создание соответствующих условий в процессе обучения. Акцентирована важность применения комплексного подхода при внедрении фасилитации в подготовку специалистов социономической сферы.

Ключевые слова: фасилитация, ингибция, фасилитивный потенциал, направления применения, подготовка специалистов.

Kazanzhy M. I.

Doctor of Psychological Sciences, Associate Professor,
Professor of the Department of General and Differential Psychology,
South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky

FACILITATION IN SOCIONOMIC SPECIALISTS' TRAINING

Abstract

The article deals with the results of generalization of existing data on the use of facilitation in socionomic specialists' training. A short historical excursus of studying the phenomenon of «the facilitative ability» has been presented. It has been established that, despite its specificity, depending on the views of developers and scopes of activity, the essence of facilitation remains unchanged — to promote, to assist in developing a person. The understanding of the facilitative ability as a manifestation of the personal facilitative potential has been revealed. The dynamic connection of the facilitative and inhibiting abilities has been grounded, certain examples demonstrating this connection have been described. A great prominence has been given to the variety of facilitative roles and their connection with such modern applied areas of use as moderation, mediation, coaching, tutoring and counseling.

The basic directions of facilitation use in the educational process have been outlined. Among them from the psychological point of view, the most actual ones are the work on developing facilitative abilities of teachers, students and the creation of necessary conditions in the process of training. The educational process imposes certain limits on the use of facilitation, which should not be considered as limitations — in the context of the concept of the personal facilitative potential an important thing is its personal constituent: the example of a teacher-facilitator; the availability of facilitative values, meanings and needs, but not only knowledge and skills; the opportunity to generate their own experience of facilitative interaction; passing the relevant training, participation in the programs; taking into account in the curriculum the appropriateness of the facilitative ability development among all participants of the educational process, not only future professionals. The importance of an integrated approach in implementing facilitation into socionomic specialists' training, as well as leveling the effect of inhibition has been stressed.

Key words: facilitation, inhibition, facilitative potential, areas of use, specialists' training.

Стаття надійшла до редакції 2.09.2015